

Wrocław 01.07.2022

Dr hab. Karol Kociszewski, prof. Uczelni
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wydział Ekonomii i Finansów
Katedra Ekonomii Ekologicznej

**Ponowna recenzja pracy doktorskiej Przemysława Suchodolskiego pod tytułem
Efektywność ekonomiczna Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe
napisanej pod kierunkiem dr hab. Jakuba Kraciuka, Prof. SGGW i promotora
pomocniczego dra inż. Marcina Idzika.**

1. Uwagi wstępne

Niniejsza recenzja została sporządzona na podstawie Rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz postępowaniu o nadanie tytułu profesora, Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (tj. Dz. U. z 2017 r. poz. 1789 z późn. zm.) oraz przepisów przejściowych, czyli art. 179 ust. 1 Ustawy Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o Szkolnictwie Wyższym z dnia 3 lipca 2018 r. (Dz.U. 2018 poz. 1669 z późn. zm.). Poprzednia recenzja tej pracy doktorskiej została sporządzona w dniu 15.07.2021 i zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 19 stycznia 2018 r. w sprawie szczegółowego trybu i warunków przeprowadzenia czynności w przewodzie doktorskim, w postępowaniu habilitacyjnym oraz w postępowaniu o nadanie tytułu profesora (Dz. U. 2018 poz. 261) wnioskowałem o jej poprawę według uwag zawartych w tej recenzji.

Recenzowana praca doktorska liczy 265 stron, w tym 210 stron tekstu. Składa się z wprowadzenia, siedmiu rozdziałów, podsumowania i wniosków, bibliografii, spisu tabel, spisu rysunków oraz aneksu. W spisie literatury znajduje się 240 pozycji, w tym: 7 aktów prawnych i 13 źródeł internetowych, co można uznać za wystarczającą liczbę w porównaniu do bibliografii innych prac doktorskich, tym bardziej, że znaczna część literatury to publikacje angielskojęzyczne. Świadczy to o przeprowadzeniu przez Autora kwerendy, dzięki czemu rozszerzył zestaw pozycji literaturowych wartościowych w świetle ocenianej dysertacji. Autor podjął ważną i aktualną problematykę wartą przeprowadzenia badań na gruncie mikroekonomii, ekonomii dobrobytu, ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Autor próbował również wprowadzić, a w części teoretycznej wprowadził wybrane wątki nowej

ekonomii instytucjonalnej i ekonomii zrównoważonego rozwoju. W tym kontekście dysertacja mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse w ramach nauk społecznych. Zważywszy na to, że wśród celów i hipotez pracy zwraca się uwagę na przyrodnicze uwarunkowania funkcjonowania badanego przedsiębiorstwa można było podjąć próbę oryginalnego połączenia nauk przyrodniczych z ekonomią. Doktorant tej próby nie podjął.

Autor w poprawionej pracy w dalszym ciągu nie określił bezpośrednio luki badawczej. Stwierdził jedynie, że „nie powstało żadne opracowanie naukowe, które dokonałoby kompleksowej oceny ekonomicznej Lasów Państwowych, na podstawie próby badawczej z całego kraju, z uwzględnieniem otoczenia instytucjonalnego (str. 17)”. Podobnie jak w pierwotnej wersji pracy, Autor nie wskazuje żadnych opracowań, które poddał kwerendzie będącej podstawą do takiego stwierdzenia. Zwróciłem na to uwagę w pierwszej recenzji. Autor wskazał jedynie, że dotychczasowe badania (bez podania ich Autorów) dotyczyły kompleksowej oceny efektywności na podstawie klasycznych finansowych wskaźników efektywności. Jego zdaniem obejmowały one ocenę efektywności technicznej nadleśnictw lub dyrekcji regionalnych, bez podawania rozwiązań, które mogłyby ją poprawić zarówno w obszarze operacyjnym, jak i finansowym.

W aspekcie sposobu interpretacji aspektów teoretycznych zawartych w rozdziale 2 warto się zastanowić, dlaczego ocena efektywności ekonomicznej nie uwzględnia efektów zewnętrznych działalności przedsiębiorstwa, co byłoby wskazane w świetle tego, że gospodaruje ono olbrzymiej wartości dobrem publicznym o strategicznym znaczeniu dla trwałości rozwoju w wymiarze ekologicznym. Brak takiego ujęcia jest zastanawiający zwłaszcza w kontekście tego, że Autor wśród podstaw teoretycznych dysertacji wymienia teorię zrównoważonego rozwoju i nową ekonomię instytucjonalną.

2. Cele i hipotezy badawcze

W podrozdziale 1.1. Autor wymienia cele i hipotezy dysertacji, a także przedstawia ich opis, co stanowi uzupełnienie brakującej części pierwszej jej wersji. Celem głównym pracy była ocena efektywności ekonomicznej Lasów Państwowych i podległych im nadleśnictw. Autor przedstawił 5 celów szczegółowych, a ich treść pozwala wyjaśnić jakie aspekty efektywności podlegają ocenie. W poprawionej wersji można przeczytać skrótowo określone kryteria tej oceny i to, na podstawie jakich informacji będzie ona przeprowadzona. Autor wyjaśnia również, w jaki sposób cele szczegółowe są powiązane z celem głównym oraz z hipotezami badawczymi. Drobnym błędem jest sformułowanie „realizacja celu”. Należałoby użyć słowa „osiągnięcie celu”. Autor sformułował hipotezę główną i trzy hipotezy dodatkowe.

W obecnej wersji treść hipotez nie budzi większych zastrzeżeń poza hipotezą dodatkową trzecią, o czym napisałem w dalszej części recenzji. Mogą być poddane falsyfikacji. Autor opisuje, w jaki sposób i na jakiej podstawie zamierza te hipotezy weryfikować. Wymienione zmiany w dużej mierze niwelują mankamenty koncepcji pracy, na które zwróciłem uwagę w poprzedniej recenzji.

3. Metodyka

Metody, za pomocą których Autor zamierzał osiągnąć cele pracy skrótkowo określono w podrozdziale 1.2, a bardziej szczegółowo w rozdziale 3. W poprzedniej recenzji zwróciłem uwagę na szereg błędów w zastosowaniu metod badawczych, a także mankamentów w sposobie prezentacji wyników obliczeń i formuł służących do ich uzyskania. W nowej wersji rozprawy większość z nich została poprawiona. Doktorant przedstawił charakterystykę dotychczasowych badań nad efektywnością Lasów Państwowych, a opis analiz przeprowadzonych przez innych autorów pozwolił mi na sformułowanie wniosków dotyczących możliwości ich rozszerzenia o dodatkowe wskaźniki, a co za tym idzie przeprowadzenie pogłębionej oceny efektywności Lasów Państwowych (w odniesieniu do nadleśnictw). Autor zaprezentował zakres danych i sposób ich pozyskania, co rozwiewa wątpliwości dotyczące źródeł ich pochodzenia. Przedstawił również zastosowaną procedurę benchmarkingu. W podrozdziałach 3.1 – 3.4 Autor opisuje wybrane metody oceny i miary efektywności ekonomicznej i tym razem uzasadnił, dlaczego wskazane metody są adekwatne do analizy efektywności badanego przedsiębiorstwa. Świadczy to o znajomości metod ilościowych związanych z przedmiotem badań. W podrozdziale 3.5 Autor scharakteryzował kryteria oceny efektywności Lasów Państwowych, a w podrozdziale 3.6 pozostałe metody badawcze. W poprzedniej recenzji wskazałem na to, że w ocenie efektywności na podstawie analizy wskaźnikowej nadleśnictw (rozdział 6) i całego przedsiębiorstwa (rozdział 7) wykorzystano podobny zestaw wskaźników, a co za tym idzie właściwe byłoby ujednoczenie przedziałów czasowych. Doktorant wprowadził tę zmianę. Poprawił również sposób prezentacji danych i wyników obliczeń – część wykresów zamienił na tabele, wprowadził rozbudowany aneks do rozprawy.

W podsumowaniu oceny pracy od strony metodycznej można stwierdzić, że koncepcja pracy jest sformułowana w taki sposób, że przyjęte metody mogą być wykorzystane do osiągnięcia celów pracy i weryfikacji przyjętych w niej hipotez. Została poprawiona w porównaniu do poprzedniej wersji.

4. Struktura i treść pracy

Podobnie jak w wersji pierwotnej rozprawy jej treść jest zgodna z jej tytułem. Praca składa się z siedmiu rozdziałów, których układ jest sformułowany w sposób prawidłowy – od

zagadnień wstępnych, przez część teoretyczną, metodyczną, charakterystykę badanego przedsiębiorstwa, uwarunkowania oceny jego efektywności po samą jej ocenę. W obecnej wersji zmianie uległ tytuł podrozdziału 5.2., dzięki czemu nie pokrywa się już z tytułem punktu 5.2.4, co było błędem w konstrukcji pracy, na który zwróciłem uwagę w poprzedniej jej recenzji. Autor poprawił treść streszczenia pracy, w wyniku czego nabrało ono znamion spójności. Brakowało jej w pierwotnej wersji tej części rozprawy.

W nowej wersji pracy, w stanowiących pierwszy rozdział zagadnieniach wstępnych Autor połączył dwa pierwsze rozdziały z wersji pierwotnej. Dzięki temu uporządkował prezentację koncepcji pracy i uczynił ją bardziej czytelną. W zagadnieniach wstępnych nie przedstawił zakresu pracy, co budzi pewien niedosyt (rozdział 1 liczy tylko 6 stron). W poprzedniej wersji opisał ten zakres zbyt zdawkowo w bardzo krótkim podrozdziale 1.3.

W podrozdziale 2.1 Autor wskazał i uzasadnił wybór trzech definicji efektywności, które uwzględniają kluczowe w koncepcji pracy kategorie, a następnie zapowiedział wykorzystanie w badaniach zastosowanie metody relacyjnej. Trafnie przedstawił w nim różne ekonomiczne koncepcje efektywności, jednak w dalszym ciągu w tym podrozdziale brakuje wyraźnego ich odniesienia do przedmiotu badań i procesu badawczego (zwracałem na to uwagę w poprzedniej recenzji). Autor prawidłowo odniósł się do optimum Pareto, ale nie powiązał go z teorią efektów zewnętrznych, co ma duże znaczenie w pojmowaniu optymalizacji dobrobytu w ujęciu ekonomii środowiska i zasobów naturalnych. Koncepcja efektów zewnętrznych pojawia się w dalszej części rozdziału w odniesieniu do teorii praw własności, jednak Autor nie odniósł jej do realnych skutków funkcjonowania badanego przedsiębiorstwa dla jakości zasobów przyrodniczych. W podrozdziale 2.2 Doktorant trafnie – w świetle podjętej w pracy problematyki - i sprawnie przedstawił wybrane elementy nowej ekonomii instytucjonalnej – teorii agencji, kontraktu, praw własności, kosztów transakcyjnych. Scharakteryzował też i porównał podstawowe definicje pojęć, które są w nich wykorzystywane. Świadczy to o poznaniu i zrozumieniu tego nurtu współczesnej ekonomii. Teorie te wykorzystał do interpretacji funkcjonowania badanego przedsiębiorstwa i jego efektywności, co stanowi poprawę w stosunku do poprzedniej wersji tej części pracy. W pierwszej recenzji zwróciłem uwagę na to, że wartościowa w aspekcie teoriopoznawczym i aplikacyjnym byłaby analiza funkcjonowania specyficznego podmiotu łącząca elementy teorii praw własności i teorii dóbr publicznych. Kategorie te dotyczą działalności przedsiębiorstwa Lasy Państwowe, które z jednej strony posiada prawa dyspozycji czynnikiem produkcji, które są zbliżone do praw podmiotu działającego w warunkach rynkowych, a z drugiej strony czynnik ten (zasoby przyrodnicze) ma charakter dobra publicznego. Autor rozszerzył zakres wykorzystania tych

teorii w poprawionej wersji pracy (teorii dóbr publicznych poświęcił podrozdział 2.3.5), dzięki czemu częściowo wykorzystał w rozprawie możliwości zastosowania dorobku tych ważnych nurtów nowej ekonomii instytucjonalnej. Nawiązał przy tym do efektów zewnętrznych związanych z gospodarowaniem lasami, ale w ograniczonym stopniu wykorzystał tę teorię do interpretacji działalności Lasów Państwowych. Autor pozostawił w pracy kontrowersyjne zdanie na stronie 32: „Efektywność związana z prawem własności do lasów w Polsce odnosi się do takiego korzystania z nich, aby maksymalizować zysk, który niezbędny jest do zachowania ciągłości funkcjonowania”. Jak wskazałem w pierwszej recenzji z wymienionego stwierdzenia mogłoby wynikać, że zgodnie z możliwościami pełnego korzystania z praw własności Lasy Państwowe mogłyby wyeksploatować zasoby drewna, zamienić obszary leśne na inne, dzięki temu zmaksymalizować zysk i zachować ciągłość funkcjonowania zmieniając profil gospodarowania. Tak wynikałoby z modelu z Colina Clarka z 1976 r. w którym porównano stopę dyskontową z naturalną stopą odnawialności zasobu. Tej koncepcji Autor niestety autor nie uwzględnił ani w pierwszej, ani w poprawionej wersji pracy, co znacząco ogranicza możliwości oceny szeroko rozumianej efektywności ekonomicznej Lasów Państwowych w ujęciu dynamicznym. Autor w swoich rozważaniach nie wziął też pod uwagę sugerowanej przeze mnie reguły Faustmanna.

O korzystnej zmianie dla podniesienia walorów merytorycznych rozprawy świadczą wprowadzone w podrozdziale 2.3.4 nawiązania do ekonomii środowiska i zasobów naturalnych oraz ekonomii ekologicznej, jednak (podobnie jak w przypadku teorii dóbr publicznych i praw własności) nie stosuje tych teorii do pogłębionej interpretacji działania Lasów Państwowych. Oczywiście jest, że generuje ono zarówno korzyści, jak i koszty zewnętrzne (związane na przykład z degradacją obszarów przyrodniczo cennych), tak więc również one powinny one zostać uwzględnione w analizie szeroko rozumianej efektywności ekonomicznej, zwłaszcza przy wykorzystaniu optimum Pareto.

Jak napisałem w pierwszej recenzji na uznanie zasługuje umiejętne wykorzystanie teorii źródeł finansowania i teorii monopolu do interpretacji funkcjonowania badanego przedsiębiorstwa (punkty 2.3.1. i 2.3.2). W nawiązaniu do teorii zrównoważonego rozwoju (punkt 2.3.3 - str. 41-43) Autor zwraca uwagę na ustawowy zapis dotyczący podstaw funkcjonowania przedsiębiorstwa gospodarującego dobrem publicznym w długim okresie. Niestety w podrozdziale 2.3.3. Autor w obu wersjach pracy nie przedstawił żadnych ustaleń dotyczących tego, w jaki sposób funkcjonowanie przedsiębiorstwa jest lub mogłoby być ukierunkowane w stronę zasad i celów zrównoważonego rozwoju. W rozdziale drugim Autor nie informuje o tym, że będzie wykorzystywał opisywane teorie do analiz w dalszej części

pracy. Czyni to w rozdziale czwartym, ale przy braku pogłębionych wniosków i ustaleń łączących opisywane teorie (zwłaszcza te z nurtów ekonomii instytucjonalnej, środowiskowej i ekologicznej) z interpretacją praktycznej działalności Lasów Państwowych. Nie wykorzystuje ich do oceny efektywności ekonomicznej badanego przedsiębiorstwa, co stanowi mankament ocenianej dysertacji.

W podrozdziale 3.1 Autor opisuje wybrane metody oceny efektywności ekonomicznej. Ich ocena została przedstawiona w części recenzji dotyczącej metodyki.

Rozdział 4 zawiera charakterystykę badanego przedsiębiorstwa uwzględniającą jego cele oraz funkcje lasów (str. 88) i zgodnie z moimi uwagami wprowadzono w nim nawiązania do efektów zewnętrznych. Wymienia negatywne efekty zewnętrzne, które mogą występować w gospodarowaniu zasobami leśnymi, ale wśród nich umieszcza również pozytywne efekty zewnętrzne (str. 92-93). Autor nie przedstawia żadnych praktycznych aspektów funkcjonowania Lasów Państwowych generujących efekty zewnętrzne. Nie przedstawia również żadnych skutków polityki przedsiębiorstwa dla zasobów przyrodniczych. Ogranicza się jedynie do ustawowych zapisów zobowiązujących firmę do spełnienia wymogów związanych ze zrównoważonym rozwojem. W żadnym stopniu nie określa zakresu i stopnia wdrożenia działań w tym kierunku. Następnie deklaruje, że: „Wycena efektów zewnętrznych wymaga pogłębionych analiz, których zakres może obejmować treść osobnej pracy. Są one szczególnie ważne z punktu widzenia wyceny wartości Lasów Państwowych. Na potrzeby niniejszego opracowania, które traktuje Lasy Państwowe jako klasyczne przedsiębiorstwo, ten temat został wyłącznie zasygnalizowany, bez uwzględnienia go w badaniach empirycznych”. Traktowanie Lasów Państwowych jako klasycznego przedsiębiorstwa jest moim zdaniem kontrowersyjne, ponieważ dysponuje ono dobrem publicznym i zgodnie z obowiązującymi regulacjami musi nim gospodarować przy wielu istotnych ograniczeniach, w tym związanych z ochroną środowiska. Autor pisze o tym tylko w niektórych fragmentach pracy, co powoduje, że brakuje jej spójności, a Autorowi konsekwencji. Z jednej strony zwraca uwagę na, to że wymienione uwarunkowania są ważne dla działalności Lasów Państwowych, a z drugiej strony nie bierze ich pod uwagę traktując tę firmę jako „klasyczne” przedsiębiorstwo. Jeżeli w ocenie efektywności abstrahuje się od efektów zewnętrznych, kwestii związanych z teorią dóbr publicznych czy praktycznych rezultatów działania firmy w świetle zrównoważonego rozwoju, to po co te aspekty teoretyczne są ujęte w drugim rozdziale?

Ten sam problem jest widoczny w podrozdziale 4.3, w którym opisując pozycję rynkową Lasów Państwowych Autor ponownie nawiązuje do teorii zrównoważonego rozwoju i odnosi ją do Strategii PGL Lasy Państwowe na lata 2014-2030. Nie opisuje przy tym żadnych

praktycznych aspektów działalności tego przedsiębiorstwa dotyczących gospodarowania zasobami przyrodniczymi, poza tymi, które dotyczą oficjalnie klasyfikowanej powierzchni lasów i możliwości pozyskania drewna. Stara się to usprawiedliwić w zdaniu: „Zatem możliwe byłoby dokonanie oceny realizacji strategii rozwoju Lasów Państwowych i jego wpływu na efektywność ekonomiczną. W tym miejscu warto wskazać to zagadnienie jako lukę badawczą dla dalszych rozważań nad efektywnością i zrównoważonym rozwojem w Lasach Państwowych.” Podobnie jak w pierwszej wersji rozprawy w analizie nie uwzględniono stopy wzrostu zasobów drewna, maksymalnego trwałego przychodu, jego porównania ze stopą dyskontową. Tak samo, jak w pierwszej wersji pracy Autor nawet nie wspomina o tych zagadnieniach. W dalszym ciągu nie bierze też pod uwagę degradacji zasobów przyrodniczo cennych na skutek gospodarki leśnej Lasów Państwowych - m.in. wycinki w Puszczy Białowieskiej (konfliktu z Unesco, organami unijnymi i organizacjami pozarządowymi), Puszczy Karpackiej, nadmiernego pozyskania drewna w otulinach parków narodowych i w parkach krajobrazowych. Nieuwzględnienie tych aspektów działalności przedsiębiorstwa oznacza, że nieuprawnione są jakiegokolwiek wnioski związane z oddziaływaniem ekologicznym Lasów Państwowych na zrównoważony rozwój.

Rozdział 5 zawiera określenie uwarunkowań badania efektywności przedsiębiorstwa. W poprawionej pracy w części dotyczącej identyfikacji uwarunkowań otoczenia instytucjonalnego (podrozdział 5.1) wśród podstaw prawnych funkcjonowania Lasów Państwowych wzięto pod uwagę część regulacji Unii Europejskiej. Wnioski z tej części rozdziału ograniczają się do ogólnych ustaleń dotyczących oddziaływania zapisów aktów prawnych na gospodarkę finansową, efektywność alokacyjną oraz na warunki i konsekwencje sprzedaży drewna jako głównego źródła przychodu firmy. Kończąc podrozdział 5.1 Autor pisze, że: (...) „należy stwierdzić, że otoczenie instytucjonalne Lasów Państwowych i podległych im nadleśnictw ogranicza możliwość uzyskania przez nie efektywności ekonomicznej. Oznacza to, że hipoteza badawcza została potwierdzona” (...). Sposób jej weryfikacji jest trudny do zaakceptowania – nie obejmuje żadnych danych liczbowych, czy faktów dotyczących działalności przedsiębiorstwa, które mogłyby ją potwierdzać.

W podrozdziale 5.2 Autor opisuje model organizacyjno-funkcjonalny przedsiębiorstwa. W punkcie 5.2.2. Doktorant analizuje funkcjonowanie Funduszu Leśnego w świetle działań redystrybucyjnych pomiędzy nadleśnictwami wchodzącymi w skład struktury Lasów Państwowych. Wiąże się to z oceną efektywności alokacyjnej, a więc mieści się w obszarze metod związanych z próbami osiągnięcia celów dysertacji. Wykorzystując wyniki badań innych autorów oraz własne ustalenia na podstawie sprawozdania finansowego badanego

przedsiębiorstwa Doktorant wykazuje zasadność tych działań redystrybucyjnych dla zachowania stabilności podmiotu w długim okresie – pomimo tego, że obniżają one jego efektywność. W tej części pracy znajdują się treści, na podstawie których można w sposób zasadny sformułować przedstawione wnioski. Autor zwrócił również uwagę na finansowanie działań proekologicznych wzmocniających środowiskowe funkcje lasów i nawiązał przy tym do błędów mechanizmów rynkowych. Nawiązał do teorii efektów zewnętrznych i teorii zrównoważonego rozwoju, co stanowi poprawę w porównaniu do poprzedniej wersji pracy i stanowi wyraz próby połączenia jej części teoretycznej (rozdział 2) z treściami związanymi z weryfikacją hipotez i osiąganiem jej celów.

Ocena planu urządzenia lasu jako istotnego czynnika funkcjonowania nadleśnictw i całego przedsiębiorstwa wykazała, że ma on „negatywne” znaczenie dla efektywności ekonomicznej, ale z drugiej strony zdaniem Autora plan ten jest niezbędny w świetle ustawowo określonej misji przedsiębiorstwa i kształtowania kluczowych decyzji gospodarki leśnej. Podobnie, jak w przypadku poprzedniego punktu przedstawione wnioski są poparte odpowiednimi argumentami.

Podobnie jak w pierwszej wersji pracy Autor nie wyjaśnia w sposób klarowny relacji pomiędzy modelem organizacyjnym (punkt 5.2.1) i modelem organizacyjno-funkcjonalnym ocenianym w punkcie 5.2.4. co sprawia wrażenie nieuporządkowania rozdziału 5. Warto byłoby wyraźnie określić powiązania obu podrozdziałów. Sam opis modelu przedstawionego na rysunku 7 w sposób uporządkowany określa współzależności jego elementów składowych w kontekście skuteczności funkcjonowania przedsiębiorstwa. W dalszej części punktu 5.2.4 Autor umiejętnie nawiązuje do dorobku nowej ekonomii instytucjonalnej. Odniesienia do teorii zrównoważonego rozwoju zawarte następnym fragmencie nie mają żadnego twórczego wkładu do oceny funkcjonowania Lasów Państwowych. Jest jedynie mowa o zapewnieniu ciągłości trwania przedsiębiorstwa i lasów. Podrozdział 5.2 nie kończy się jednoznacznym stwierdzeniem, w jaki sposób opisywany model wpływa na efektywność ekonomiczną badanego przedsiębiorstwa.

Kolejny podrozdział (5.3) zawiera identyfikację efektywności ekonomicznej nadleśnictw. Stanowi on połączenie dwóch podrozdziałów znajdujących się w poprzedniej wersji pracy, co świadczy o poprawie jej struktury. Autor usunął nielogiczne treści zawarte w pierwszej wersji tej części pracy, ale zrezygnował przy tym z jednoznacznej oceny opisywanych uwarunkowań funkcjonowania nadleśnictw dla efektywności badanego przedsiębiorstwa.

Rozdział 6 zawiera ocenę efektywności ekonomicznej nadleśnictw. Przedstawiono w nim wyniki analizy nadleśnictw w latach 2016-2019, co dużym stopniu niweluje mankamenty

metodyczne, na które zwróciłem uwagę w poprzedniej recenzji – w pierwszej wersji pracy dokonano analiz na podstawie danych z jednego roku (2016). Poprawiono też metodykę porównań wartości przychodów poszczególnych – oparto je na wskaźniku przychodu w przeliczeniu na hektar. Autor poprawił też sposób prezentacji tych danych. Nie są już przedstawione na nieczytelnych rysunkach 13 i 14, lecz w tabelach 10 i 12. W dalszej części tekstu Autor przedstawia zestawienia wartości wskaźnika NOPLAT i zysku netto oraz sprawozdaje pozyskane z Dyrekcji Generalnej Lasów Państwowych informacje o wartościach wskaźników ROE, ROS, TAT i mnożnika kapitału własnego. Podrozdział 6.1 kończy się podsumowaniem, w którym Autor stwierdził, że: „W przypadku nadleśnictw oznacza to, że kapitał Lasów Państwowych podzielony na poszczególne nadleśnictwa w ogólnym rozrachunku, przynosi wymierne korzyści, co jasno świadczy o efektywnym funkcjonowaniu nadleśnictw, mimo wyjątków omówionych wcześniej.” W obecnej wersji tę część pracy można zaakceptować jako rezultat procesu badawczego służący weryfikacji hipotez i osiągnięciu celów pracy.

Podrozdział 6.2. zawiera ocenę efektywności technicznej, produkcyjnej i alokacyjnej. W tabelach 13-17 Autor przedstawił dane, które mogą stanowić podstawę do obliczenia wskaźnika DEA w latach 2016-2019. Oceniał na ich podstawie efektywność techniczną nadleśnictw i wskazał na niektóre uwarunkowania jej zróżnicowania, a także możliwości jej poprawy. Zakładając, że dane są wiarygodne, a Autor rzeczywiście dokonał obliczeń według podanej formuły przypisanej metodzie DEA, tę część pracy można uznać za sporządzoną poprawnie.

Podobnie jak pozostałe fragmenty pracy zawierające oceny wybranych rodzajów efektywności treść punktu 6.2.2. już nie opiera się na zestawieniach z jednego roku (2016), lecz z lat 2016-2019. W tej części pracy Autor zniwelował większość błędów, które przestawiłem w poprzedniej recenzji. Poza tym, Doktorant pokazał różnice w efektywności wybranych nadleśnictw w zależności od ich położenia geograficznego i spróbował skrótowo wyjaśnić z czego te różnice wynikają. Sformułował przy tym propozycję lukę badawczej. Interesujący jest autorski zabieg rozróżnienia efektywności produkcyjnej brutto i netto, dzięki któremu wskazano, że część nadleśnictw nie uzyskiwało rentowności bez napływu środków z funduszu leśnego, który zapewniał ciągłość prowadzenia gospodarki leśnej na terenie całego kraju. Kolejny punkt (6.2.3) zawiera zestawienia danych dotyczących efektywności alokacyjnej z lat 2016-2019, z których wynika, że mimo wskazanych przez Autora przykładów, nadleśnictwa jako całość są efektywne alokacyjnie, a także, że istnieje powiązanie efektywności produkcyjnej i salda rozliczeń z funduszem leśnym.

Podrozdział 6.3 zawiera ocenę efektywności ekonomicznej nadleśnictw i jej zróżnicowania. Autor w jego pierwszej części przedstawił informację o opracowaniu przez siebie syntetycznego wskaźnika efektywności nadleśnictw (str. 188). Poza wymienieniem czynników wpływających na wartość tego wskaźnika nie przedstawił informacji o jego konstrukcji, jednak w porównaniu do poprzedniej wersji pracy zawarł więcej informacji o kategoriach, które wpływają na jego wartość. Tak jak w poprzednich fragmentach pracy oparł się na danych z lat 2016-2019, co również stanowi poprawę w stosunku do pierwszej wersji dysertacji. Podrozdział kończy się podsumowaniem, w którym Autor stwierdził, że: „Omówione wyniki wskazują na osiąganie przez nadleśnictwa jako całość, efektywności produkcyjnej i ekonomicznej. Efektywność techniczna oraz alokacyjna wykazują wartości świadczące o obszarach do poprawy przez poszczególne nadleśnictwa, ale całkowita sprawność prowadzenia gospodarki leśnej oraz działalności pozagospodarczej na obszarze całego kraju, wskazuje na osiąganie przez nie efektywności ekonomicznej, mimo nierentowności części z nich.” (str. 194).

Według tytułu rozdziału 7 zawiera on ocenę efektywności ekonomicznej Lasów Państwowych. Zastosowano w nim zestaw wskaźników zbliżony do tego, który był wykorzystany w ocenie efektywności nadleśnictw. Autor zmienił przedział czasowy w stosunku do pierwszej wersji pracy, dzięki czemu jest on ujednoczony w odniesieniu do pozostałych części dysertacji. Rysunek 14 przedstawia interesujący model zależności różnych grup czynników i części składowych badanego przedsiębiorstwa. Relacje funkcjonalne określono w nim prawidłowo, a ponadto w bardziej klarowny sposób – w stosunku do poprzedniej wersji pracy. Wyjaśniono, w jaki sposób zostały obliczone wartości wskaźnika korelacji Pearsona, za pomocą którego – zdaniem Autora - wyrażono siłę zależności pomiędzy poszczególnymi czynnikami efektywności. Dzięki temu, metody obliczeń i wykorzystanie wybranych kategorii danych pozwalają na ocenę ich wiarygodności i poprawności. W obecnej wersji mogą one być podstawą oceny ustaleń przedstawionych w tym fragmencie pracy. Wyniki obliczeń mogą służyć do weryfikacji hipotez i osiągnięcia celów dysertacji. Autor przedstawił je w tabelach w załączniku, który został wprowadzony do jej poprawionej wersji. Niestety, Doktorant w tekście nie odwołuje się w sposób precyzyjny do poszczególnych tabel zawartych w aneksie, co utrudnia jego percepcję.

Rozdział kończy się przedstawieniem zależności różnych czynników związanych z efektywnością Lasów Państwowych, które „wykazują efektywność ekonomiczną pomimo tego, że część nadleśnictw jest nieefektywna”. W porównaniu do poprzedniej wersji pracy

przedstawiono znacznie lepiej przemyślaną i dopracowaną argumentację związaną z wynikami obliczeń.

Podobnie jak w pierwszej wersji pracy, w części zatytułowanej jako podsumowanie i wnioski Doktorant odnosi się do wyników dysertacji. Przedstawia swoje opinie na temat weryfikacji hipotez oraz ogólny zarys najważniejszych ustaleń rozprawy związanych z dążeniami do osiągnięcia jej celu głównego i pośrednio do celów szczegółowych. Ocenę tych wyników przedstawiłem w następnej części recenzji, która dotyczy rezultatów badawczych.

5. Ocena merytoryczna – rezultaty badawcze

Celem głównym pracy była ocena efektywności ekonomicznej Lasów Państwowych i podległych im nadleśnictw. Lektura poprawionej wersji pracy skłania do stwierdzenia, że cel ten został osiągnięty zgodnie ze standardami przypisywanymi pracy doktorskiej. Ocena efektywności przedsiębiorstwa jest w niej zawarta, a w obecnej wersji – zgodnie z deklaracjami Doktoranta - została oparta na prezentacji wartości wskaźników obliczonych przez Niego. Pewne wątpliwości w dalszym ciągu budzi pochodzenie danych wykorzystanych w obliczeniach. Autor nie podał dokładnych informacji bibliograficznych dotyczących źródeł tych danych. Doktorant poprawił sposób prezentacji zastosowania metod i formuł, za pomocą których dokonał wykorzystanych szacunków. Zakładając, że dane są wiarygodne można uznać, że złożona analiza zróżnicowanych czynników wpływających na efektywność badanego przedsiębiorstwa w powiązaniu z próbą konstrukcji modelu oceny uwarunkowań jego efektywności ekonomicznej stanowi sposób rozwiązania problemu badawczego zgodnie z wymogami stawianymi przez ustawę w stosunku do prac doktorskich. Sam problem badawczy byłby oryginalny, gdyby badanie efektywności obejmowało dynamiczną analizę wpływu działalności przedsiębiorstwa na zasoby przyrodnicze w odniesieniu do szeroko rozumianego dobrobytu społecznego i zasad zrównoważonego rozwoju. Pomimo tego, że Autor do tych aspektów teoretycznych nawiązał, to nie powiązał ich z rzeczywistą oceną efektywności. Część pracy, która jest z nią związana w znikomym stopniu wykorzystuje ustalenia z części teoretycznej w kontekście wykorzystania dorobku ekonomii środowiska i ekonomii zrównoważonego rozwoju. W związku z osiągnięciem celu głównego Autor stwierdził, że nie ma podstaw odrzucenia hipotezy, że Lasy Państwowe są efektywne ekonomicznie i w poprawionej wersji w stopniu dopuszczającym wykazał sposób weryfikacji tej hipotezy.

W odróżnieniu do pierwszej wersji pracy Autor stwierdził, że potwierdzona została hipoteza dodatkowa pierwsza, według której „Otoczenie instytucjonalne Lasów Państwowych i podległym im nadleśnictw ogranicza możliwość uzyskania przez nie efektywności

ekonomicznej.” Argumentuje to wynikami analizy aktów prawnych regulujących sposób funkcjonowania przedsiębiorstwa. Kończąc akapit związany z weryfikacją pierwszej hipotezy dodatkowej Autor przedstawia postulat: „Zwiększenie elastyczności założeń realizacji zadań z zakresu gospodarki leśnej, wynikających z planu urzędzenia lasu, to główny postulat mogący wymiernie wpłynąć na efektywność ekonomiczną nadleśnictw.” Stanowi to wyraz jego podejścia do Lasów Państwowych – jak to określił - jako klasycznego przedsiębiorstwa, które dąży do maksymalizacji zysku często bez względu na straty przyrodnicze. Jak wskazałem we wcześniejszej części jest to podejście zbyt wąskie w świetle jego specyfiki i faktu gospodarowania cennym dobrem publicznym. Aby uzyskać pełny efekt rozwiązania oryginalnego problemu badawczego powinien był rozszerzyć rozumienie efektywności o aspekty związane z wpływem jakości i dostępności zasobów przyrodniczych na dobrobyt społeczny. W tym celu do weryfikacji tej hipotezy Autor powinien wykorzystać teorię dóbr publicznych i teorię efektów zewnętrznych. Poza ogólnikowymi uwagami nie przedstawił w części empirycznej żadnych twórczych ustaleń, które wynikałyby z treści teorii tych nurtów ekonomii. Biorąc pod uwagę uwagi przedstawione we wcześniejszych fragmentach recenzji mam wątpliwości, czy można stwierdzić, że istnieją podstawy do stwierdzenia poprawności weryfikacji tej hipotezy.

Autor stwierdził, że odrzucona została hipoteza dodatkowa druga, według której „mechanizm redystrybucji środków finansowych pochodzących z Funduszu Leśnego wpływa negatywnie na efektywność ekonomiczną Lasów Państwowych”. Podobnie jak w pierwszej wersji dysertacji właściwie i poprawnie przedstawił Argumenty świadczące o jej falsyfikacji. Poparł je wynikami analizy zawartych we punkcie 5.2.2.

Autor stwierdził, że brakuje podstaw do odrzucenia hipotezy dodatkowej trzeciej, według której czynniki przyrodnicze są głównym uwarunkowaniem funkcjonowania nadleśnictw wpływającym na ich efektywność ekonomiczną. Treść tej hipotezy jest trywialna – wszak badane przedsiębiorstwo opiera swoją działalność na eksploatacji zasobów przyrody. Niezależnie od tego, że nie jest to hipoteza, która powinna podlegać weryfikacji w ramach rozprawy doktorskiej, sam sposób tej weryfikacji można uznać za poprawny. Opiera się na rzeczowej argumentacji wynikającej z treści pracy.

W podsumowaniu Doktorant zaprezentował sposób przeprowadzenia procesu badawczego związanego z osiągnięciem celu głównego, jednak w zbyt ograniczonym stopniu odniósł się do sposobów osiągnięcia celów szczegółowych cząstkowych. Analiza treści fragmentów pracy, które dotyczą tych celów pozwala stwierdzić, że zostały one osiągnięte w stopniu dopuszczającym.

W ostatniej części podsumowania Doktorant przedstawia trzy tezy, mające według niego „na celu wskazanie obszarów dalszych badań nad efektywnością ekonomiczną Lasów Państwowych”. Ich treść w ograniczonym stopniu wynika z ustaleń zawartych w pracy. Niezależnie od tego, że stawianie tez w zakończeniu pracy doktorskiej jest zabiegiem nietypowym, można uznać, że wskazanie kierunków dalszych badań naukowych może być cenne w dalszej pracy Doktoranta.

W związku z wykazanymi w recenzji niejasnościami nasuwają się następujące pytania do Doktoranta:

1. Jakie źródła danych zostały przez Autora wykorzystane do obliczenia wskaźników w ramach metod oceny efektywności nadleśnictw i Lasów Państwowych? Jakie są to dokumenty, raporty lub bazy danych? Dlaczego w pracy wyraźnie nie wskazano tych źródeł?
2. W jaki sposób można byłoby scharakteryzować szeroko rozumianą efektywność gospodarowania zasobami lasów w świetle ekonomii dobrobytu, teorii dóbr publicznych i zasad trwałości w ramach teorii zrównoważonego rozwoju?
3. Czy zachowanie zasobów lasów w świetle zasad trwałości w ramach teorii zrównoważonego rozwoju może się opierać się na swobodnym funkcjonowaniu mechanizmów rynkowych (bez regulacji lub z ograniczoną regulacją publiczną)? Czy można w związku z tym traktować Lasy Państwowe jako „klasyczne” przedsiębiorstwo?

6. Strona formalna

Strona formalna pracy zasługuje na pozytywną ocenę. Rozprawa jest napisana poprawnym stylistycznie językiem. W porównaniu do poprzedniej wersji pracy poprawiono błędy związane z niektórymi sformułowaniami dotyczącymi pojęć, cech, kryteriów opisywanych zjawisk lub procesów, a także zastosowanych formuł. Rozprawa jest zredagowana starannie, nie ma w niej poważnych błędów edytorskich. Poprawiono też stronę redakcyjną niwelując drobne uchybienia, na które zwróciłem w poprzedniej recenzji. Dotyczy to zwłaszcza części rysunków, które zamieniono na tabele i podano w nich wartości liczbowe.

7. Ocena końcowa

Ocena dysertacji powinna wskazywać na rozwiązanie oryginalnego problemu badawczego, osiągnięcie jej celu i weryfikację hipotezy badawczej. Recenzja powinna również zawierać

ocenę ogólnej wiedzy teoretycznej Doktoranta oraz umiejętności samodzielnego prowadzenia przez nią pracy naukowej.

Pierwsza wersja pracy zawierała wiele uchybień, niejasności i była nieuporządkowana. Nie spełniała wymogów stawianych rozprawom doktorskim i dlatego zasugerowałem jej gruntowną poprawę, a następnie skierowanie do ponownej recenzji. W obecnej wersji rozprawa jest znacznie lepsza pod względem merytorycznym, metodycznym i formalnym. Autor dokonał poprawek zgodnych z większością moich uwag przedstawionych w pierwszej recenzji.

Za jej atuty można uznać podjęcie aktualnej i istotnej problematyki ekonomiczno-przyrodniczej istotnej z teoretyczno-poznawczego punktu widzenia, a także sposób sformułowania celów i hipotez rozprawy. Autor opanował obszerną i wielowątkową literaturę przedmiotu i pozyskaną dzięki temu wiedzę potrafił wykorzystać do skonstruowania i przeprowadzenia własnych badań empirycznych w części dotyczącej efektywności ekonomicznej przedsiębiorstwa. Wykorzystał w nich złożony zestaw skomplikowanych metod, dzięki którym umiał osiągnąć cele i zweryfikować hipotezy. Sposób prezentacji wyników w części empirycznej pozwala ocenić sposób i rzetelność przeprowadzenia związanych z nimi obliczeń. Rezultaty rozprawy doktorskiej w obecnej formie wskazują na rozwiązanie problemu badawczego, ale tylko w zakresie wąsko rozumianej efektywności ekonomicznej badanego przedsiębiorstwa. Jak wskazałem w części recenzji dotyczącej oceny merytorycznej problem badawczy byłby w pełni oryginalny, gdyby Autor spróbował rozszerzyć badanie efektywności o koszty i korzyści związane z wpływem eksploatacji zasobów przyrodniczych (lasów) na dobrobyt społeczny w ujęciu dynamicznym. Autor tego nie uczynił. Należałoby wykorzystać informacje o realnych skutkach sposobu gospodarowania lasami związane z degradacją lub niewystarczającą ochroną obszarów przyrodniczo cennych, nadmierną eksploatacją zasobów leśnych, porównaniem tempa pozyskania drewna z tempem odnawialności tego zasobu. Niezależnie od tego, rezultaty pracy w zakresie zawężonym przez Autora wskazują na osiągnięcie jej celów i weryfikację większości hipotez badawczych. Świadczą również o umiejętności samodzielnego prowadzenia przez Doktoranta pracy naukowej.

Treść rozprawy świadczy o wiedzy z ekonomii i finansów w odniesieniu do uwarunkowań efektywności przedsiębiorstwa i nowej ekonomii instytucjonalnej, a w ograniczonym stopniu o wiedzy z ekonomii środowiska i zasobów naturalnych, ekonomii ekologicznej oraz teorii zrównoważonego rozwoju. Trzy ostatnie nurty zostały w pracy wykorzystane, ale nie zostały wystarczająco powiązane z częścią empiryczną, co byłoby wskazane w pracy naukowej związanej z gospodarowaniem zasobami przyrodniczymi będącymi własnością społeczeństwa. Część teoretyczna pracy, która ich dotyczy nie ma faktycznego związku ze sposobem

osiągnięcia celów pracy i weryfikacji zawartych w niej hipotez, a mogłaby i powinna być wykorzystana do oceny szeroko rozumianej efektywności Lasów Państwowych uwzględniającej ekologiczne aspekty dobrobytu społecznego. Zwróciłem na to uwagę w poprzednim akapicie. Niezależnie od tych uwag uważam, że zasób wiedzy Doktoranta i sposób jej wykorzystania predestynuje go do uzyskania stopnia doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse.

Pomimo wskazanych mankamentów pracy uważam, że w obecnej postaci w stopniu dopuszczającym spełnia one ustawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim i dlatego wnioskuję o podjęcie dalszych etapów przewodu doktorskiego pana magistra Przemysława Suchodolskiego, w tym o dopuszczenie go do publicznej obrony ocenianej rozprawy.

Karol Koisiewicz